

Шифр: Сучасні добро-дії

Назва: Трансформація волонтерських організацій в умовах воєнних дій в сучасному українському суспільстві (к. 2013 – 2018 рр.)

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження полягає у потребі виявлення інтеграційних чинників сучасного українського суспільства в ситуації територіальної роздробленості України. Таким об'єднуючим чинником ми вважаємо волонтерство як соціальний рух і створені на його основі волонтерські організації. Також актуальність дослідження визначається посиленням ролі волонтерства у розбудові громадянського суспільства країни, а це є можливим за умови організаційного зміцнення добровольчих утворень, їхньої трансформації у напрямку зростання потуги об'єднаних зусиль сучасних добро-діїв (так можна називати волонтерів, які творять добрі дії з доброї волі і протистоять зло-діям як усередині країни, так і поза її межами). В теоретичному плані актуальність обраної теми зумовлена практичною відсутністю концептуалізації трансформаційних змін волонтерських організацій та методики відповідних емпіричних досліджень.

Метою дослідження є виявлення особливостей трансформації волонтерських організацій в умовах збройного конфлікту на Сході України у 2014-2018 рр. Звідси постають такі завдання: 1) проаналізувати міждисциплінарні особливості дослідження волонтерського руху та волонтерських організацій у працях зарубіжних та вітчизняних учених; 2) розкрити специфіку соціології у вивченні волонтерства і волонтерських організацій; 3) встановити сукупність теоретичних положень стосовно їхнього використання в аналізі трансформації волонтерських організацій і розробити теоретичну модель дослідження; 4) на цій основі створити авторську програму соціологічного дослідження діяльності волонтерів та волонтерських організацій в Україні у 2014-2018 рр.; 5) здійснити емпіричний аналіз та соціологічну інтерпретацію отриманих даних стосовно трансформацій волонтерських організацій в умовах воєнних дій у період 2014-2018 рр. на прикладі м. Львова.

Методика дослідження

За теоретичну основу роботи обрано напрямок соціології організацій в його раціоналістичній версії з подальшою адаптацією його положень до теми трансформації волонтерських організацій. Також важливими є положення системного підходу в соціології організації, а саме обґрунтування концепції організації як відкритої системи, взаємозв'язок її та зовнішнього середовища, організованість як процес упорядкованості різноспрямованої активності соціальних компонентів (волонтерів) та «життєвий цикл» організації в якості системного утворення. В аналітичній роботі використано процедуру проведення напівструктурованого глибинного віч-на-віч інтерв'ю з респондентами, відібраними за допомогою методу «снігової кулі».

Загальна характеристика роботи

У роботі проаналізовано та синтезовано шлях трансформації волонтерських організацій в умовах воєнних дій в сучасному українському суспільстві з урахуванням наступних структурних елементів: видів, форм, напрямків трансформації тощо. Теоретичною основою роботи обрані положення соціології організацій, адаптовані до цілей вивчення трансформації волонтерських організацій на локальному рівні. На цьому підґрунті розроблено програму соціологічного дослідження трансформації волонтерських організацій у місті Львові. Такий підхід дозволив за допомогою абстрактно-аналітичної індукції дослідити особливості трансформаційних процесів у волонтерських організаціях Львівщини, виявити етапи і чотири домінантні моделі її розвитку. Розроблена методика емпіричного дослідження може бути застосована у подальшому науковому пошуку стосовно обраної та дотичної проблематики.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	4
1.1. Міждисциплінарні особливості дослідження волонтерського руху та волонтерських організацій.....	4
1.2. Волонтерство та волонтерські організації: соціологічна перспектива.....	7
1.3. Теоретична модель вивчення трансформації волонтерських організацій в умовах воєнних дій на Сході України.....	11
Розділ 2. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	16
2.1. Компаративний аналіз досліджень волонтерів та волонтерських організацій в Україні (2013-2018 рр.) у працях українських учених.....	16
2.2. Авторське дослідження трансформації волонтерських організацій в умовах збройного конфлікту на Сході України на прикладі міста Львова.....	20
Висновки.....	29
Список використаної літератури	

Вступ

Події останнього десятиліття в Україні спричинили докорінні зміни в соціокультурному середовищі українського суспільства, пов'язані з переосмисленням ціннісних пріоритетів, зміною ідеологічних орієнтирів і справжніми зламами на рівні суспільної свідомості та поведінки. Особливого імпульсу ці велетенські суспільні зміни зазнали внаслідок подій кінця 2013 – початку 2014 рр. Саме в цей час волонтерський рух в Україні перетворився на рушія кардинальних трансформацій в соціальній структурі та соціальних відносинах сучасного українського суспільства. У свою чергу, зростання активності самого волонтерського руху у цей період було обумовлене двома основними чинниками: внутрішньополітичною кризою, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей, а також зовнішньою агресією, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням основних потреб громадян.

Інститут армії виявився неготовим до захисту України як національної держави, а тому волонтерські ініціативи, а згодом волонтерські організації як неурядові установи були покликані вирішити найгостріші питання та, намагаючись врегулювати ситуацію, надавати першу адресну допомогу.

Соціальна трансформація українського суспільства, що охопила найрізноманітніші сфери суспільного буття як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях, неминуче впливає на всі процеси, які відбуваються в країні, на її економічне, політичне, культурне життя. Динамічність цих соціальних процесів, їхня нестабільність у різних сферах життєдіяльності не можуть не відобразитися на трансформації волонтерських організацій, які є фактором стимулювання соціальної активності та суспільної інтеграції в їх різноманітних формах.

З точки зору соціології саме волонтерство стимулює соціальну активність та солідарність, що дає можливість бути залученим до спільної діяльності, знайомитися з людьми з подібними інтересами та знаходити нові цінності під

час реалізації загальних цілей. Але праць такого гатунку у вітчизняній соціології ще обмаль; вони побудовані, як правило, на базі безсистемних опитувань, при відсутності чітко визначених теоретико-методичних основ і відтак часто носять суто дескриптивний характер. Цим і зумовлена потреба здійснення авторського дослідження на основі органічного поєднання низки теоретико-методичних процедур соціологічного аналізу волонтерських організацій та їхніх модифікацій останнього часу.

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи вивчення волонтерської діяльності та волонтерських організацій

1.1. Міждисциплінарні особливості дослідження волонтерського руху та волонтерських організацій

Останнім часом одними з найбільш обговорюваних і запитуваних в українській науці і громадському секторі є теми розвитку громадянського суспільства в умовах збройного конфлікту, а також ролі недержавного сектору – волонтерів – людей, які відіграють одну з найважливіших ролей у його створенні. Волонтерство – потужний соціально-суспільний рух, спроможний прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ. В основу добровільності покладена здатність людини безкорисливо виконувати роботу на благо інших. Волонтери не отримують матеріальної допомоги у вигляді заробітної платні в грошовому еквіваленті, проте вони мають інший вид винагороди – розвиток власних здібностей, моральне задоволення, отримання нових знань та навичок, відчуття власної необхідності тим, хто потребує допомоги, відчуття корисності.

Завдяки інтенсивному розвитку різноманітних наукових дисциплін в останні десятиліття можна виділити різноманітні тлумачення поняття «волонтер» та «волонтерська діяльність». Феномен волонтерства у межах *педагогічних наук* трактують переважно як форму громадянської участі в суспільно-корисних справах, спосіб колективної взаємодії й ефективний механізм вирішення актуальних соціально-педагогічних проблем [20, с. 8]. За твердженням Т. Голованової, волонтерами спочатку називали тих людей, що

добровільно та виключно із свого власного бажання вступали на воєнну службу в деяких європейських країнах (наприклад, у Франції, Іспанії). Зараз під терміном «волонтерство» розуміють неоплачувану, свідому, добровільну діяльність на благо інших [3, с. 95]. Тож, на нашу думку, це добровільні дії людей будь-яких рас, переконань, національностей, які можуть поширюватися як на місцевому, так і державному рівнях.

Особливості *історичного становлення* волонтерства вбачають у тому, що до к. 40-х рр. XX ст. у Великій Британії основні медичні та соціальні послуги надавалися саме волонтерськими організаціями [6, с. 26]. У Німеччині термін «волонтерство» зустрічається рідко. Натомість там часто використовують термін «діяльність на громадських засадах», що передбачає добровільність і безкоштовність. Отже, у більшості німецьких поселень соціальний захист бідних було організовано саме завдяки громадській волонтерській роботі [4, с. 313].

З точки зору *психології* волонтер – це людина, яка допомагає сусідам, співвітчизникам та людям, які потребують допомоги, вдома чи за кордоном. Волонтери працюють у школах, лікарнях, бібліотеках, таборах з біженцями, при захисті навколишнього середовища – практично всюди [10, с. 18].

Волонтерство, з точки зору *соціальної роботи*, – це можливість людині відчувати себе громадянином шляхом реального внеску у розвиток своєї спільноти [8, с. 9]. Так, на думку І. Зверєвої, волонтерський рух – це добродійна робота, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот та суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим особам та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером [7, с. 38].

Об'єднання наведених тлумачень дає змогу трактувати волонтерську діяльність як добровільну дію, спрямовану на захист прав і свобод людини й громадянина. Звідси її ключовими ознаками, що вирізняють її з-поміж багатьох

інших видів діяльності, на думку дослідника з інформаційного волонтерства В. Ліпкана, є наступні:

- добровільність;
- спрямованість діяльності для задоволення прав, свобод, законних інтересів інших учасників суспільних відносин;
- самоорганізація;
- неприбутковість діяльності;
- соціальна спрямованість діяльності;
- конструктивний і суспільно корисний характер;
- додаткова рушійна сила для підвищення ефективності державної політики в тій чи іншій сфері життєдіяльності [9, с. 134].

Новітні реалії суспільного буття українців, що поширились територією всієї країни, а саме Євромайдан, антитерористична операція (АТО) та згодом Операція об'єднаних сил (ООС) спричинили створення системно нових інститутів громадянського суспільства, серед яких у першу чергу виокремлюють новостворені громадські об'єднання, благодійні фонди та організації, різні органи самоорганізації населення, а волонтери – переважно представники таких утворень - своєю діяльністю відповідають на виклики сучасного українського суспільства, що перебуває у стані трансформації.

За своєю суттю будь-яка організація представляє собою групу людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної цілі. Щоб бути організацією, ця група повинна відповідати таким вимогам, за твердженням науковиці в області менеджменту Г. Осовської:

- наявність принаймні двох людей, які вважають себе частиною цієї групи;
- наявність хоча б однієї спільної мети;
- наявність членів групи, які свідомо працюють разом, щоб досягти значимої для всіх мети [докладніше див.: 12].

У науковій літературі громадська організація часто позначається терміном «неприбуткова організація». Так, П. Дігтяр зазначає, що неприбуткові організації – це ті організації, що надають низку послуг, які прямо та опосередковано чинять позитивний економічний та соціальний вплив на суспільство [5, с. 193]. Варто наголосити, що в українських реаліях громадська організація часто є синонімом волонтерської організації, особливо у час нестабільної соціально-політичної ситуації. Але існує помітна різниця: волонтерська організація завжди є неурядовою та є громадським утворенням, в той час як громадська організація є неурядовою, але не завжди волонтерською. Це вимагає залучення до аналітичної роботи спеціального соціологічного інструментарію взагалі та соціології організацій зокрема.

1.2. Волонтерство та волонтерські організації: соціологічна перспектива

В Україні волонтерський рух – одна з найефективніших форм роботи з різними категоріями населення. Велика кількість громадських, волонтерських організацій поєднує людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у суспільному середовищі та надання допомоги іншим в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство.

Організація такої роботи безперечно потребує підготовлених спеціалістів, які володіють відповідними уміннями та технологіями активізації громади – населення, визначенні певних проблемних зон, організації членів громади для задоволення потреб і вирішення проблем з використанням ресурсів місцевої спільноти; волонтери повинні володіти навичками спілкування з різними прошарками населення, знайомитись із кращим (як вітчизняним, так і зарубіжним) досвідом роботи. Незважаючи на те, що волонтерство та діяльність волонтерських організацій у соціології наразі ще не характеризуються значними напрацюваннями, вважаємо доцільним здійснити аналітичне опрацювання вже наявних соціологічних праць та досліджень.

Український соціолог І. Юрченко слушно зазначає: «Волонтерство є суспільно-корисною безоплатною діяльністю, яка є чинником формування духовних, морально-етичних, культурних, суспільно-політичних та економічних цінностей і може набувати будь-яких форм: від традиційних інститутів обопільної допомоги до мобілізованої суспільно-корисної праці під час криз або стихійного лиха, від проявів альтруїзму до структурованої організації волонтерського руху міжнародного масштабу» [19, с. 195]. І сьогодні можна зауважити, що волонтерський рух зачіпляє практично всі сфери життя суспільства у багатьох країнах світу, а в добре розвинених його мобілізація в кризових ситуаціях відбувається практично миттєво.

На думку італійського соціолога Н. Дізіонаріо, «волонтер – це громадянин, який вільно, а не для того, щоб продемонструвати свої моральні зобов'язання чи законні обов'язки, керується ідеєю суспільної та приватної солідарності. Волонтер, одного разу показавши здатність виконувати свої громадянські та власні обов'язки, надалі переходить в цілковите розпорядження суспільства, сприяє рішення місцевих проблем, надаючи пріоритет відвідуванню бідних та знедолених» [детальніше див: 18, с. 329]. Тобто, можна констатувати, що волонтери відчують, насамперед, почуття своєї корисності, значущості для людства, для своєї країни, коли беруть участь на добровільних умовах у різних соціально-значущих кампаніях: у поширенні необхідної інформації, підготовці та проведенні громадських акцій у багатьох різновидах - від повсякденних форм взаємодопомоги до спільних дій під час кризи.

У дослідженні Eurovol-Studie волонтерську діяльність визначають так: це «діяльність або робота, яка з доброї волі виконується однією людиною для іншої людини (виключаючи членів однієї сім'ї), без оплати (в крайньому випадку за маленьку винагороду і (або) відшкодування витрат)» [2, с. 5]. Робота волонтером сприймається як можливість брати участь у суспільному житті. Добровольча діяльність, в зв'язку із цим, означає прийняття особистої

відповідальності за інших і за співтовариство в цілому, на чому справедливо наголошує, зокрема, К. Бідерман [2, с. 13].

Дослідники американського університету імені Д. Хопкінса визначають волонтерство «як комплекс заходів, реалізований у вільний час вид роботи без будь-якої грошової компенсації». З точки зору європейських дослідників, «волонтерство – це сума дій, які громадяни здійснюють один для одного безоплатно зі своєї доброї волі». Визначальними у цьому випадку є система взаємопов'язаних дій і цивільна взаємодія [13, с. 112].

На думку І. Авуєвої, волонтерство – це спосіб акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент соціального, культурного та економічного розвитку суспільства, який в ринкових умовах сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах та їх гармонізації; ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства та органів державної влади щодо вирішення ряду соціальних проблем; базисна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій [1, с. 283].

У щорічному соціологічному звіті Дюкського університету американський соціолог Дж. Вілсон зазначає, що добровільна діяльність (волонтерство) – це будь-яка діяльність, коли людина вільна для допомоги на користь іншої особи, групи чи причини. Волонтерство є частиною кластеру, що допомагає поведінці, яка тягне за собою більшу відданість, ніж спонтанна допомога, але є меншою за обсягом, ніж допомога сім'ї та друзів. Аналізуючи теорії, що пояснюють волонтерство, він доходить висновку, що їх можна згрупувати на ті, що підкреслюють мотиви або самозрозуміння, з одного боку, і ті, які підкреслюють раціональну дію та аналіз витрат і вигод, з іншого. Такі особистісні характеристики, як вік, стать та расу він прагне пояснити за допомогою вказівки на відмінності в саморозвитку, людському капіталі та соціальних ресурсах. Як зазначає автор, менша увага приділяється контекстуальному впливу на волонтерство, і наголошує на тому, що вплив організаційних, громадських та регіональних характеристик на індивідуальні рішення в процесі волонтерської діяльності є полем для вивчення [22].

Дж. Вілсон зазначає також, що для більшості людей «волонтером» є той, хто прагне допомогти іншим; вони не очікують заробітної плати чи іншої матеріальної вигоди для себе. Однак це не означає, що волонтерська робота не має жодних переваг для самого волонтера. «Дослідження показують, що більшість людей, які це роблять, насправді переконані, що допомагати іншим є добрим способом досягти успіху для себе». Наприклад, побудова громадянського суспільства, держави може становити свого роду користь та винагороду для волонтера [21, с. 141]. Він наголошує, що наслідки волонтерства для більшості людей є невід'ємною частиною самого акту добровільництва. Волонтерство – це спосіб виразити свою ідентичність чи власні цінності, переконання. Самовідкриття, самопізнання – це не ефект волонтерства, це саме волонтерство, тобто волонтерська діяльність виступає як самоцінність для індивідів [21, с. 168].

Важливо підкреслити, що волонтерство корисно для розбудови та підтримки громадянського суспільства – сфери діяльності, де люди вільні організувати групи, брати участь у публічних дебатах і де, послуговуючись нормами взаємної поваги та толерантності, захищають права і голоси більшості та меншості. А. де Токвіль вважав, що волонтерські об'єднання є важливими посередниками, органами між масою окремих осіб та їх владними інститутами, установами [21, с. 141].

Ми розглядаємо волонтерів, об'єднаних у громадських недержавних організаціях, відтак переходимо до низки теоретичних положень такої галузі соціологічного знання, як соціологія організацій. В її межах громадська організація часто позначається терміном «неприбуткова організація». Неприбуткові організації – це ті організації, що надають низку послуг, які прямо та опосередковано чинять позитивний економічний та соціальний вплив на суспільство. Синонімічним до поняття «громадські організації» є часто вживане поняття «асоціації груп за інтересами» (interest group associations). Щоправда, однозначності в застосуванні цього поняття немає, але досить часто воно розглядається як таке, що вказує на політичний інтерес організації [5,

с. 193]. Варто зазначити, що в українських реаліях громадська організація часто є синонімом волонтерської організації, особливо у час нестабільної соціально-політичної ситуації. Але між ними є різниця: волонтерська організація завжди є неурядовою та є громадським утворенням, в той час як громадська організація є неурядовою, але не завжди волонтерською.

В Україні волонтерський рух – одна з найефективніших форм роботи з різними категоріями громадян. Події Майдану Гідності поставили перед українським суспільством завдання брати на себе відповідальність та діяти самотужки, досягаючи цілей, за які були віддані життя наших співвітчизників: євроінтеграція та подолання корупції, встановлення справедливості. Зазначені завдання сформували критичний запит на трансформацію країни. Виконання цих завдань почали більш активно контролювати саме громадські організації на чолі з волонтерами. Саме в період ЄвроМайдану з'являються різноманітного спрямування добровільні волонтерські ініціативи, об'єднання. Проте значна кількість таких ініціатив з часом, коли минули перші хвилі неготовності населення та держави до гострих подій на Сході України, поступово припинила свою діяльність.

Тому виникає потреба аналізу діяльності волонтерських організацій як перманентного процесу формування і переформатування громадських ініціатив, а також їхньої трансформації впродовж останнього часу. Під трансформацією ми розуміємо істотну структурну переробку систем, яка перетворює (шляхом зміни зв'язків, відносин, опосередкувань) організацію і функції вихідного формоутворення. Трансформація є типовим перехідним процесом соціальної еволюції [докладніше див.: 17].

Отже, характерною ознакою трансформації волонтерських організацій виступає перетворення функціонуючої системи на модифіковане чи нового гатунку утворення шляхом змін у діяльності установи. Тому трансформація волонтерських організацій виступає як складний соціальний феномен сучасного українського суспільства, що вимагає вироблення сукупності теоретичних і методичних процедур його соціологічного аналізу.

1.3. Теоретична модель вивчення трансформації волонтерських організацій в умовах воєнних дій на Сході України

З усіх напрямків та теорій середнього рівня, наявних у соціології, на нашу думку, найбільш релевантним до розгляду трансформації волонтерських організацій є теоретичні положення з обсягу соціології організацій.

Особливий інтерес соціологів до проблем організаційного розвитку і складність їхнього дослідження пов'язані з інтеграційним характером досліджуваного явища, процесу, вивчення якого передбачає розкриття найбільш дискусійних питань організаційної теорії: розуміння природи організації, особливостей її функціонування і взаємодії із зовнішнім середовищем, організаційних конфліктів та організаційної поведінки.

У сучасній соціології організацій, як і раніше, невизначеним залишається поняття організаційного розвитку. У цілому під ним розуміють процес позитивних якісних змін в організації, що зачіпає способи, засоби діяльності та взаємодії і відбивається у трансформації організаційної структури.

Важливими уваги характеристиками соціології організацій з точки зору раціоналістичного підходу є наступні положення про сутність організаційного розвитку, які розкривається у трьох аспектах:

- природа організації визначається як штучне об'єднання інституціонального характеру, що займає певне місце в суспільстві і призначене для виконання більш-менш чітко окреслених функцій;
- як певна діяльність всередині організації, що включає в себе розподіл функцій, налагодження зв'язків, координацію, дотримання внутрішніх правил, організаційної культури тощо;
- як характеристика ступеня впорядкованості соціального об'єкта (волонтера).

На думку дослідників цього напрямку, організаційні зміни являють собою діяльність із перетворення іншої діяльності. Засобами такого перетворення виступають заміна одних організаційних елементів на інші або доповнення вже наявних новими. Це дозволяє говорити про нововведення як про свого роду

«клітину» цілеспрямованої зміни і припустити, що основною формою керованого розвитку виступають інновації, тобто зовнішні фактори. Так, П. Лоуренс і Дж. Лорш обґрунтували концепцію організації як відкритої системи. Теоретики висунули і обґрунтували положення про те, що між організацією і середовищем не тільки існують відносини адаптації, але й зовнішні характеристики середовища, з одного боку, і внутрішні структурні і поведінкові параметри – з іншого, нерозривно зв'язані об'єктивними закономірностями і взаємозалежностями (середовище, звичайно, не є єдиною детермінантою організації, крім того, важливе значення мають незалежні змінні цілей, технологія, розміри, нововведення тощо) [11, с. 34].

Спираючись на ці положення соціології організацій, можна стверджувати, що організація як процес упорядкованості різноспрямованої активності соціальних компонентів (волонтерів, груп волонтерів) мусить забезпечувати координацію і взаємодію, результатом чого виступає їх організованість. Наступним слід виділити твердження про розгляд організації як специфічного інструменту для забезпеченості функції цільових соціальних систем. Організацію тут розглядають в якості засобу та інструменту забезпечення функції об'єднання і регламентації поведінки людей для досягнення поставлених цілей. Іншою засадою для розуміння організації може слугувати її визначення як специфічного соціального об'єкту (системи) в соціальній структурі.

Важливим і ключовим положенням є той факт, що соціологія організацій дозволяє розглядати в якості організації будь-яку соціальну систему, будь-який інститут, якщо вони спрямовані на забезпечення ціле-досягнення і виконання певних соціальних функцій. Відповідно ми погоджуємося з позицією українського дослідника Г. Монастирського стосовно того, що організація змінюється в часі, тобто має «життєвий цикл». Вона народжується, розвивається, оновлюється або «загниває» і «вмирає». Таким чином, організація, будучи цілісним, системним утворенням, характеризується стійкістю, тобто завжди прагне відновити порушену рівновагу, компенсуючи

зміни, що виникають під впливом зовнішніх чинників (І. Блауберг, Е. Юдін, П. Лоуренс) [11, с. 83].

Варто також взяти до уваги сутнісні ознаки організації, які допоможуть виокремити подальші елементи трансформації волонтерських організацій:

- 1) організація має складну будову і складається з достатньо автономних за своїми цілями і функціями елементів;
- 2) сума властивостей усіх елементів, що складають організацію, не вичерпує її властивостей як єдиного цілого;
- 3) організація функціонує в тісній взаємодії із зовнішнім середовищем, реагує на будь-яку ситуацію, яка виступає умовою і обмеженням її існування;
- 4) організація завжди – соціальна спільність;
- 5) соціальна природа людей як об'єкту організації передбачає в якості свого обов'язкового атрибуту зустрічну спонтанну активність соціальних груп і окремих працівників, які мають власні інтереси і які не завжди співпадають із цілями організації;
- 6) організація має цільову природу, оскільки створена для реалізації конкретних цілей і оцінюється через їх досягнення, що передбачає в ній елементи раціональності;
- 7) організація опирається на горизонтальні структури – поділ і спеціалізацію праці за функціональною ознакою;
- 8) організація побудована за вертикальною (ієрархічною) ознакою, обумовленою необхідністю координації різноспрямованої діяльності горизонтальних структур, їх спонтанної активності;
- 9) організація виконує конкретні функції щодо мікро- і макросоціуму.

Характеризуючи організацію як специфічну соціальну систему, слід підкреслити, що орієнтація на кінцевий результат передбачає в ній значний раціональний компонент. Під ту чи іншу мету проектується зазвичай структура організації і механізми, що забезпечують досягнення цілей. В основі організації

лежить раціональна природа професійної спеціалізації осіб, які приймають управлінські рішення [11, с. 87].

В рамках цієї роботи нами були адаптовані певні положення соціології організації, які полягають у наступних ключових дослідницьких тезах.

1. Волонтерську організацію характеризують певні види трансформації, а саме санаційний (відновний), адаптаційний (прогресивний), техніко-технологійний та фінансовий види. Водночас правовий та організаційні види трансформацій не є характерні для волонтерських організацій.
2. В якості форми трансформаційних процесів варто розглядати поняття реструктуризації волонтерських організацій, яка має здатність проявлятися стратегічно і оперативно. Таким чином, утворення волонтерської організації характеризується стратегічною формою трансформації, але також можна говорити і про оперативну форму, яка є реакцією волонтерської організації на зовнішні обставини та є спрямованою на подолання тимчасової кризи, після якої настає повернення до стратегічної форми.
3. Дослідження волонтерських організацій дають змогу стверджувати, що жодна організація не спеціалізується на певному окремому напрямку надання допомоги. Переважно напрямки діяльності мають прямий зв'язок зі специфікацією діяльності засновників та продовжують своє існування в якості таких, паралельно надаючи та поєднуючи іншого роду напрямки діяльності.
4. Напрямки трансформації здійснюються головним чином в інтегративному та дезінтегративному аспектах. Останній має тенденцію знаходити свій прояв у конфліктах і конфліктних ситуаціях, що відповідає тезі з соціології організацій – конфлікти є свого роду тим дезінтегративним чинником, який носить тимчасовий характер та підлягає усуненню.
5. Фактори трансформації волонтерських організацій можна поділити на внутрішні і зовнішні. Перші залежать від двох основних чинників – конфліктних ситуацій всередині волонтерської організації та рівня її

фінансування. Другі мають залежність від події, які розгортаються на Сході України, економічної та політичної ситуації в країні та від соціальних настроїв оточення.

Отже, ми вважаємо за потрібне виділити наступні основні характеристики волонтерських організацій в рамках соціології організацій:

- недержавність;
- самоуправління;
- некомерційність (неприбутковість);
- суспільна корисність.

Трансформаційні процеси характеризуються такою формою, як реструктуризація – процес здійснення організаційно-економічних, правових і технічних заходів, спрямованих на зміну структури організації, а також управління нею, форми власності, організаційно-правових, фінансових форм з метою підвищення її ефективності та подальшого функціонування. Це дозволить врахувати всі головні особливості трансформації. Тому ми виділяємо наступні складові аналізу трансформаційних процесів у волонтерських організаціях: види трансформації; форми (стосуються змін структури); діяльність, яка здійснюється організацією; напрямки (безпосередній шлях трансформацій); фактори, які впливають на процеси трансформацій.

Вище наведені положення виступають теоретичною основою нашої роботи і будуть апробовані в межах авторського емпіричного аналізу.

Розділ 2. Емпіричні дослідження трансформації волонтерських організацій

2.1. Компаративний аналіз досліджень волонтерів та волонтерських організацій в Україні (2013-2018 рр.) у працях українських учених

Оскільки соціальний прошарок волонтерів є дуже нестабільною категорією суспільства, тобто має тенденції до швидкої появи та водночас до швидкого зникнення, відображення сучасного стану волонтерства в умовах нестабільної держави видається вкрай обтяжливим. Ґрунтовні дослідження як такі з приводу залученості волонтерів в організаціях також швидко втрачають

свою актуальність. Тому, на нашу думку, видається доцільним навести результати лише низки досліджень у їхній динаміці впродовж часу тривалості антитерористичної операції (до 30 квітня 2018 р.) на Донбасі.

У грудні 2014 р. компанією GFK Ukraine на замовлення Представництва Організації Об'єднаних Націй та Програми «Волонтери ООН» [14, с. 5] було проведено загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні», яке підтримали Організація Об'єднаних Націй, Уряд України та організації громадянського суспільства. Воно засвідчило, що Україна має багаті історичні та культурні традиції волонтерства: приблизно 23 % респондентів мали волонтерський досвід, так само як і в середньому в країнах Європейського Союзу. Але є і такі країни, де кількість волонтерів набагато вища. У Канаді та Великій Британії 47 % та 41 % населення займаються волонтерськими справами, в Австралії, Данії, Фінляндії та Німеччині – від 30 % й до 39 % [14, с. 6].

Дослідження проводилось по всій Україні включно з територіями, які знаходилися в зоні АТО, за допомогою методології САТІ (телефонні інтерв'ю, дзвінки на мобільні номери). Згідно висновків дослідження, українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62 % визнають роль волонтерів у політичних змінах 2014 року, 85 % вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81 % схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства. Майже чверть українців (23 %) мали досвід волонтерства, із них 9 % українців почали займатись волонтерством протягом останнього року. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 р. стала допомога українській армії та пораненим – цим займались 70 % волонтерів [14, с. 9].

Найбільша група волонтерів – ті, які займаються волонтерством 1-2 рази на місяць. Більшість волонтерів вказали, що займаються волонтерством самостійно, та не зазначили участь у конкретних волонтерських проектах чи організаціях. 43 % волонтерів належать до середнього класу, серед всієї вибірки таких 35 % [14, с. 9].

Під час дослідження учасники відповіли на запитання стосовно благодійності. 74 % українців жертвували кошти на різні цілі коли-небудь у житті, з яких 25 % почали жертвувати тільки протягом останніх 12 місяців. Суми пожертв українців різняться та складають від кількох гривень до 283 000 гривень на рік. У 2014 р. найбільш охоче українці жертвували на допомогу українській армії, пораненим та хворим дітям. У 2014 р. кількість українців, які жертвують кошти, збільшилась – 63 % робили пожертви, тоді як до 2014 р. жертвували кошти 49% українців. 43 % тих, хто коли-небудь жертвував кошти, робили це напрямку, третина не пам'ятає назви благодійної організації, через яку вони здійснювали пожертви та внески [14, с. 9].

Пізнішими є результати соціологічного дослідження, отримані Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова у грудні 2016 р. у усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитування проведено на замовлення Українського форуму благодійників [16]. Згідно з їхніми даними, протягом 2016 р. волонтерською діяльністю займалися 14 % українців. Найбільша кількість волонтерів у 2016 р. була на Донбасі (24 %), у Центральному (17 %) та Західному (12 %) регіонах; істотно менше – на Сході (6 %) та Півдні (5,5 %) [16].

Водночас з'ясувалося, що порівняно з 2012 р. волонтери витрачають більше часу на волонтерську діяльність: тоді кілька годин на тиждень цій діяльності присвячували лише близько 6 % волонтерів, а варіанту щодо щоденної волонтерської праці в анкеті навіть не було; а у 2016 р. щоденно волонтерською діяльністю займалися близько 5 % волонтерів і ще близько 11 % присвячували цьому кілька годин на тиждень. Щоправда, у 2015 р. волонтери працювали значно інтенсивніше: щоденно працювали так само 5 % волонтерів, але 23 % працювали кілька годин на тиждень. Тобто загалом можна зробити таке узагальнення: у 2016 р. волонтери віддавали своїй безкоштовній праці менше часу, ніж у 2015 р. [16].

Протягом 2016 р. 37 % населення надавали матеріальну допомогу для здійснення благодійних акцій та підтримки благодійних організацій – це дещо менше, ніж у 2015 р. (41 %). Найвищим у 2016 р. цей показник був серед жителів Західного (46 %) та Центрального (46 %) регіонів і менший на Півдні (22 %), Сході (25 %) та Донбасі (29 %) [16].

Основною формою участі у благодійництві стабільно були пожертви до благодійних скриньок (цей варіант зазначили 51 % із тих, хто надавав кошти на благодійництво у 2016 р.). Третина благодійників (28 %) просто давали гроші людям, які цього потребують [16].

Кількість людей, які надавали благодійну грошову або матеріальну допомогу (одяг, їжу) людям чи громадським організаціям, які вирішують певні проблеми, залишається на доволі високому рівні: в опитуванні 2015 р. таку допомогу надали 47 %, у 2016 р. – 42 %. Так само, як у випадку надання благодійної матеріальної допомоги, найвищими ці показники є серед жителів Заходу (54 %) та Центру (51 %), тоді як на Півдні (22 %), Сході (26 %) та Донбасі (32 %) такого роду благодійність здійснюється рідше [16].

Варто виокремити також інше дослідження благодійних організацій та участі в них населення, проведене на замовлення Фонду родини Загорій компаніями Corestone Group та GFK Ukraine. Відповідно до даних Держслужби статистики України, станом на січень 2018 р. було зареєстровано 17 726 благодійних організацій; більшість з них існує лише «на папері». За оцінками аналітиків Українського форуму благодійників, весь основний благодійний бюджет країни реально складають 500-1000 організацій [15, с. 5].

Виявлено також, що 70 % населення робили грошові або речові пожертви впродовж 12 місяців, зокрема, 31 % населення жертвували кошти або речі напряму тим, кому вони потрібні, 21 % – волонтерам, що збирають кошти для інших, 19 % – церкві або іншим релігійним організаціям і тільки 6 % – благодійним чи волонтерським організаціям (БО, ВО), а також 2 % – громадським організаціям (ГО) та 1 % – міжнародним організаціям. 35 % населення зазначили, що допомоги потребує українська армія, а грошові

пожертви найчастіше надавались на допомогу армії, включаючи допомогу пораненим та ветеранам (15 %, в середньому 465 грн. на рік) [15, с. 6]. Значний відсоток волонтерів (43 %) займались волонтерством самостійно або в складі групи, що не є постійною організацією, 29 % зазначили організацію. Волонтерська діяльність населення найчастіше полягає в допомозі вразливим групам та армії [15, с. 7].

Дані проведених досліджень свідчать про те, що українцям найзручніше робити пожертви готівкою або жертвувати речі. Для більшості жертводавців потрібен безпосередній контакт з волонтерами організацій та (або) цільовими групами. Тому найдієвішим є збір коштів шляхом залучення індивідів до роботи певної неурядової організації (шляхом організації зустрічей, благодійних заходів, відвідувань цільових груп, розповідей цільовими групами своїх історій, збору речей, волонтерства тощо) [15, с. 9].

Хоча ці дослідження проводилося провідними соціологічними агенціями України, варто назвати, на нашу думку, і низку проблемних запитань. В першу чергу, існує сумнів щодо достовірності відповідей респондентів: тобто, незалежно від того, чи насправді індивід позиціонує себе як волонтер, чи робить це під впливом критичних подій, які розгорталися в країні у період 2014-2016 рр., відповідь була запрограмована на ствердну, оскільки кожен тоді прагнув бути «благодійником». Також проблемною видається і вибірка в цих дослідженнях – охоплення практично всіх регіонів країни, яке проводилося у нестабільний час, коли відбувалися зрушення у структурі населення (зміна місця проживання, роботи, соціального положення переселенців тощо).

Наведені дані в цілому засвідчили, що волонтерство досі залишається потужним механізмом, який може ефективно сприяти досягненню національних цілей єдності, миру і терпимості, а також особистісній самореалізації. Ці твердження вимагають уточнення й конкретизації.

2.2. Авторське дослідження трансформації волонтерських організацій в умовах збройного конфлікту на Сході України на прикладі міста Львова

На сьогодні в Україні сформувалося уявлення про «волонтерську діяльність» насамперед як добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану із допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню переселенцям і військовим на Сході України та в інших регіонах країни. При цьому можна виокремити декілька характерних рис прояву та реалізації волонтерських ініціатив протягом 2014–2015 рр., зумовлених як поєднанням унікальних локальних подій та умов, які формують потребу у волонтерській діяльності, так і соціокультурними особливостями усього українського суспільства.

Для того, аби зрозуміти феномен волонтерства в українському суспільстві, варто розглянути цей феномен крізь призму трансформаційних процесів. Оскільки нас цікавив системний аналіз як трансформаційних складових організації, так і ставлення безпосередньо самих респондентів (волонтерів) до цих процесів в організації, то дослідження передбачало напівструктуроване віч-на-віч інтерв'ю як метод збору інформації, що надало змогу одержати глибинну інформацію про складні взаємозв'язки складових предмету дослідження.

В залежності від інтенсивності та частоти залученості волонтерів до діяльності в організації, до вибірки потрапили постійні волонтери, які закріплені за офіційно зареєстрованими волонтерськими організаціями у місті Львові. Оскільки інформація за кластерами була відсутня (кількість волонтерів в кожній організації), невідомою також була інформація про статеві-віковий склад, а також важкодоступність групи для вивчення (волонтери є динамічною категорією суспільства та мають таку властивість, як швидко виникати, так швидко і зникати), ми вважали доцільним здійснити пошук респондентів згідно цільового відбору, використавши метод «снігової кулі». Таким чином, у травні 2018 р. нами було опитано 9 волонтерів – представників наступних волонтерських організацій з розташуванням у м. Львові: ГО «Народна Самооборона Львівщини», ГО «Крим SOS», ВО «Hand made по-львівськи руками волонтерів», ГО «Допоможи фронту», ГО «Волонтерська сотня»,

БФ «Народна підтримка воїнів АТО», ГО «Будуємо Україну разом», ГО «Допомога армії України», ГО «Варта 700».

На нашу думку, доцільно спочатку виокремити оцінку та емоційний стан індивідів – волонтерів, як представників волонтерських організацій, що допоможе розкрити внутрішнє підґрунтя трансформаційних процесів.

Емоційний стан волонтерів характеризуємо головню як почуття підтримки діяльності своєї волонтерської організації. Незважаючи на те, що протягом тривалого часу перебування та залученості до організації волонтери зазнавали фізичного й емоційного виснаження, ці фактори не змінили загальної позиції волонтера стосовно діяльності в її межах, оскільки кожен опитаний відчував належність до спільної ідеї, мети. Так, волонтерка громадської організації «Крим SOS» зазначила, що на цьому етапі своєї діяльності в організації відчуває емоційне вигорання та не може стверджувати, що повністю підтримує її діяльність. Це можна пояснити закриттям західноукраїнського осередку організації та відсутністю спілкування з іншими волонтерами, оскільки ця волонтерка – поодинокий представник цієї організації у Львові. Проте наміру завершувати волонтерську діяльність у ній вона не має. Варто наголосити, що постійні волонтери організації виявляють глибокі відчуття належності до неї, незважаючи ні на що.

Наступним завданням нашого дослідження було виокремлення конкретних кроків трансформації волонтерських організацій Львова, які допомагали армії на Сході України, утворилися впродовж 2014-2016 рр. та продовжують існувати сьогодні. Один з них – зміна настанов волонтерів та пріоритетів їхньої діяльності в напрямку до більшої організованості.

Волонтерів, залучених до організації, характеризують як наявність попереднього досвіду безкорисної допомоги, так і перше залучення до волонтерства з початком ЄвроМайдану; думок про створення організації на той час, як правило, не було. Важливим та пріоритетним завданням було допомогти тут і зараз, виконуючи всі можливі завдання і види участі. Тому реструктуризація – характерна особливість трансформації волонтерських

організацій – притаманна саме для періоду офіційної реєстрації організації, коли невідповідна ініціативна група приймає рішення про подальшу співпрацю та налагодження комунікації в організаційному середовищі, створення міцного базису діяльності нової структури. Можна стверджувати, що офіційне оформлення волонтерської організації не є початковим етапом функціонування організації, а свого роду викликом часу для волонтерів-засновників, яких об'єднувала спільна мета. Відтак формування організації має тривалу передісторію, коли спочатку відбулося спонтанне об'єднання громадян як неформального утворення, як прояв ініціативи небайдужих людей, які на момент реєстрації організації вже мали певний досвід та пережили критичні ситуації, мали вже сформовану групу волонтерів в своїй команді, мали подальший, наразі неструктурований план дій і певну стратегію дій, а тому офіційне оформлення організації було лише формальним моментом для великої кількості осіб, що передбачало чітке спрямування, структурування їхньої діяльності та розподіл обов'язків.

Утворення організації – це завжди виклик часу і потреби врахування ситуації, тому на початках оформлення організації відбувалося ситуативно, утворивши надійне підґрунтя для подальшої діяльності на користь суспільства та допомоги у період російської агресії. З початку діяльності кожної організації була поставлена значна кількість задач та діяла обмеженість в часовому, матеріальному, людському ресурсі. Кожен виконував різнопланову роботу, не отримуючи за це кошти та жертвуючи власними силами. Згодом налагодилася система розподілу обов'язків і виконуваних завдань, зростав рівень організованості.

Але з часом проявилася й інша риса в діяльності волонтерських організацій, коли держава почала забезпечувати армію та поступово знижувався рівень активності населення. Відтак за рахунок скорочення людського ресурсу спостерігався спад залученості та активності волонтерів, а відповідно і зменшення інтенсивності допомоги волонтерської організації за певним напрямком або й припинення її існування.

Ми можемо стверджувати, що організація неминуче проходить свої критичні точки (які пов'язуються із середовищем – конфліктом на Сході України), що вимагає певних змін в діяльності будь-якої установи. Якщо організація не відповідає суспільним потребам та викликам – то відбувається настання кризового етапу і подальший занепад організації. З цього слідує, що волонтерська організація трансформується в адаптаційно-прогресивній формі, тобто організацією здійснюється оцінка та аналіз вихідного становища і формується подальша довготермінова стратегія щодо майбутньої діяльності. Так, деякі організації створюють нові напрямки, які також мають відношення до збройного конфлікту на Сході України і мають локальний характер, тобто пов'язані з допомогою на місцях та спрямовані на соціальний аспект.

Отже, можна стверджувати, що на цьому етапі функціонування волонтерських організацій не характеризується цілковитим згасанням чи занепадом. Це свого роду переорієнтація діяльності волонтерських організацій на нові для них напрямки, організація нових проектів, пов'язаних з допомогою армії вже в рамках Операції об'єднаних сил (ООС). Це етап пристосування організації до соціальної реальності, коли держава здатна забезпечити армію і гострі проблеми не стоять на порядку денного. Трансформація полягає у зміні формату допомоги, її інтенсивності та кількості залучених осіб. Станом на 2018 р. допомога від волонтерських організацій спрямована на точкове забезпечення армії (найнеобхіднішим в разі нагальної потреби), тепер з більшою орієнтацією на соціальний аспект, який передбачає адаптацію учасників бойових дій у місті Львові, допомогу дітям з інвалідністю, патріотичне виховання дітей тощо.

Проте не всі волонтерські організації кардинально переорієнтували напрямки своєї роботи. Деякі лишилися функціонувати без суттєвих змін та продовжувати надавати допомогу відповідно до своєї первинної специфікації. Тобто який напрямок утворився при утворенні спонтанної ініціативної групи, таким стабільним і лишається до сьогодні. Такими можна вважати організації «Hand made по-львівські руками волонтерів», «Допоможи фронту» та «Волонтерська сотня».

Недержавність, самоуправління, некомерційність, суспільна корисність є важливими складовими будь-якої волонтерської організації. Недержавність як ознака волонтерської організації притаманна кожній дослідженій організації, що проявляється в її офіційній реєстрації та створенні окремо від держави. Водночас волонтерські організації не мають урядових повноважень, проте покликані забезпечити виконання певних функцій держави в той період, коли армія України була неготова до збройного конфлікту. Самоуправління означає підхід до керування організацією відповідно до наявних та потенційних можливостей, властивостей установи. Тобто процес управління та функціонування покладений безпосередньо на членів організації. Проте у громадській організації «Крим SOS» з початком фінансування від Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) з кінця 2014 р. цей аспект відсутній в силу наявності централізованого управління в особі голови правління, який розробляє стратегічно важливі плани та приймає відповідальні рішення.

Некомерційність волонтерської означає відсутність прибутку. Проте у громадській організації «Допоможи фронту» спостерігається інша ситуація. За допомогою утвореного на базі організації магазину військових речей, установа отримує кошти для власного існування, що компенсує нестачу фінансового ресурсу та допомагає існувати організації, скеровуючи кошти на її функціонування та покриття заборгованості.

Таким чином, у нашому дослідженні була проаналізована ситуація утворення, функціонування, реструктуризації, повної чи часткової трансформації деяких волонтерських організацій Львова. Вона характеризується неоднозначністю, відсутністю однакових варіантів розвитку в цілому по місту, згасанням одних та появою нових типів активностей. Узагальнення інформації, отриманої в ході дослідження, дає змогу виокремити певні етапи трансформації волонтерської організації.

1. Стихійне та спонтанне утворення ініціативної групи.
2. Надання різнопланової допомоги у декількох сферах.

3. Утворення організації та формування певного остаточно узгодженого учасниками напрямку діяльності відповідно до виду зареєстрованої організації (ГО, ВО, БФ). Надання активної адресної допомоги.
4. Розширення, функціонування організації та надання нею відповідної допомоги.
5. Згасання первинних (вихідних) напрямків та формування нового поля діяльності, спрямованого на соціальний аспект.

Відповідно, залежно від зміни напрямків діяльності, ми виділили наступні моделі трансформації волонтерських організацій, які характеризуються зміною статусу:

- 1) збереження вихідного напрямку діяльності із незначними змінами в управлінському середовищі («Hand made по-львівські руками волонтерів», «Допоможи фронту», «Волонтерська сотня»);
- 2) виокремлення нових напрямків діяльності одночасно зі збереженням старих – перехід в інший формат роботи з характерною для Львова орієнтацією на соціальний аспект («Народна самооборона Львівщини», «Народна підтримка воїнів АТО», «Варта 700»);
- 3) зміна інтенсивності діяльності, що диктується часом, ситуацією на Сході та людським ресурсом – волонтерами («Будуємо Україну разом», «Допоможи армії України»);
- 4) зміна рівня фінансування (як його збільшення, так і зменшення), що залежить від донорів (спонсорів, підприємців, меценатів) організації («Крим SOS»).

Модель 1 і модель 2 трансформації є умовно стабільними утвореннями, оскільки спостерігаємо тенденцію до поступального розвитку; вони характеризуються стійкістю та гнучкістю до зовнішніх і внутрішніх факторів впливу.

Якщо говорити про модель 3, то варто врахувати той факт, що знизилася кількість волонтерів, відповідно і їхня активність, рівень допомоги, можливості організації в її наданні тощо. Тому волонтерські організації змушені

скорочувати певні напрямки допомоги та орієнтуватися на можливості організації, на ті фактори, які визначають її функціонування та існування. Отже, можна охарактеризувати цю модель як умовно нестабільну.

Остання модель 4 є доволі цікавою в силу своєї невизначеності та залежності від ситуації. Якщо фінансова допомога є стабільною, то і функціонування організації на цей період буде стабільним. Якщо ж фінансування зменшується, деякі донори, спонсори приймають рішення про скорочення фінансування або ж про припинення надання фінансових ресурсів, тоді організація опиняється в умовно нестабільній категорії. Тому ця модель є перехідною.

Варто зазначити, що одна модель трансформації у чистому вигляді практично не зустрічається; існує ситуація поєднання різних моделей залежно від історії формування та утворення організації, напрямку її діяльності, волонтерів, керівництва тощо. Так, зміна рівня фінансування не простежується лише в організації «Варта 700», що говорить про її фінансову стабільність. Тобто, кожна організація є свого роду унікальним феноменом, здатним в короткостроковому проміжку часу зорганізуватися в потужну структуру, перейнявши на себе частину функцій держави.

Також варто наголосити, що серед львівських волонтерських організацій існує тісна співпраця, взаємодопомога та підтримання особистих контактів, які були здобуті на початках формування організацій, коли волонтери об'єднувалися довкола однієї ініціативи, займалися спільною справою, а в подальшому утворили власні волонтерські організації, не втративши при цьому комунікації з волонтерами тепер різних волонтерських організацій. Так, наприклад, в ініціативну групу «Швидка медична допомога Майдану», яка трансформувалася у «Допомогу армії України» входили волонтери, а згодом і засновники наступних організацій «Народна самооборона Львівщини», «Народна підтримка воїнів АТО», «Будуємо Україну разом», «Варта 700», які підтримують зв'язки і до сьогодні. Також ініціативна група, а згодом і організація «Допомога армії України» співпрацювала з «Народною

самообороною Львівщини», підтримує взаємодію з «Волонтерською сотнею» та волонтерською організацією «Hand made по-львівські руками волонтерів». Відтак можна говорити про існування потужного соціального капіталу серед волонтерських організацій та підтримання протягом тривалого періоду часу контактів між ними, а тому і про функціонування певної волонтерської організованості на високому рівні.

Важливим аспектом є також взаємозв'язок волонтерських організацій з місцевими політичними та владними силами, що проявляється у специфічному виді джерел допомоги. Так, від державної адміністрації надається приміщення для діяльності волонтерських організацій, а також здійснюється фінансування від депутатів, прокурорів – державних службовців, при цьому відсутня пропаганда волонтерською організацією політичної позиції та партії депутата-донора (виявлено наявну співпрацю з державними представниками у 5 львівських волонтерських організаціях: «Народна самооборона Львівщини», «Волонтерська сотня», «Будуємо Україну разом», «Допомога армії України», «Варта 700»).

Варто також зазначити, що за час тривалості збройного конфлікту на Сході України багато організацій, які вже існували тривалий час та які не займалися допомогою армії, почали ситуативно виконувати такого роду діяльність. Наприклад, Львівський центр волонтерства «Корпорація добрих справ» займається систематичним годуванням безпритульних та малозабезпечених, допомогою сиротинцям. Під час загострення ситуації в країні та з початком АТО в ній виокремилися ще такі напрямки, як всебічна допомога родинам, що постраждали від війни, та допомога фронту. Проте у 2018 р. ці напрямки допомоги вже не є актуальними для неї.

Отже, трансформація волонтерських організацій розпочалася у 2014 році та триває досі і буде тривати допоки буде потреба у цих установах. Потреба у волонтерських організаціях, які допомагають армії, буде тривати до того моменту, коли держава вирішить питання конфлікту на Сході України та коли

буде досягнута реконверсія – усунення наслідків російської агресії та відновлення територіальної цілісності.

Висновки

Логіка побудови цієї наукової роботи полягала у наступному. Матеріал першого розділу було структуровано за принципом оберненої піраміди, за принципом сходження від загальних проблем волонтерства та його організацій у соціогуманітарних науках через виявлення специфіки соціологічного аналізу обраної проблеми до увиразнення головних положень дослідження (в межах самої соціології) з обсягу теорії середнього рівня – соціології організацій. Відповідно спочатку були вирізнені особливості деяких соціогуманітарних наук (психології, історії, педагогіки, соціальної роботи) в розумінні волонтерської діяльності, наведено її синтезоване визначення і сформульовано сім її ознак. Також в цій частині I розділу надано загальне розуміння волонтерських організацій та головних вимог до їх формування. Далі за логікою дослідження поле аналізу було редуковано до меж соціології і визначено її специфіку у студіях волонтерства та його організацій. Вона полягає у всебічному дослідженні соціокультурних феноменів в усіх сферах їх побутування та застосовує для цього всі чотири рівні соціологічного аналізу – мікро-, мезо-, макро-, мегарівні, а відповідно вивчає волонтерський рух та його зорганізовану частину через особистий досвід людини, досвід соціальних груп, суспільства та людства в цілому. І, нарешті, соціологія, на відміну від інших соціогуманітарних наук, володіє арсеналом методик емпіричних досліджень, що дістало своє відображення у другому розділі цієї роботи. Оскільки сучасна соціологія є мультипарадигмальною, при вивченні обраної теми нами використано одну із теорій середнього рівня – соціологію організацій, наведено її головні положення, адаптовані нами до потреб аналізу трансформаційних процесів у волонтерських організаціях, що, своєю чергою, дало можливість для виділення п'яти критеріїв їх створення й функціонування.

Ці та інші положення і принципи створили теоретичну основу нашого наукового пошуку і послужили методологічною частиною програми власного

соціологічного дослідження. Її розробка була продиктована потребою вдосконалення методики емпіричних досліджень волонтерства і трансформацій волонтерських організацій та усунення упущень, виявлених внаслідок аналізу результатів існуючих соціологічних досліджень цієї теми, що знайшло своє відбиття у другому розділі. У цьому розділі також були наведені головні підсумки авторського дослідження трансформацій волонтерських організацій міста Львова, серед яких – створення чотирьох моделей цих трансформацій, візуалізація та опис шляху трансформацій та його п'яти етапів.

Розроблена нами теоретико-методична схема дослідження волонтерського руху в його організаційних формах може бути використана у подальших дослідженнях цього феномену, а також у споріднених сферах, які стосуються різноманітних аспектів формування й функціонування інституцій громадянського суспільства в сучасній Україні.

Список використаної літератури

1. Авуєва І. Соціальний портрет членів соціальних рухів, громадських організацій та політичних партій // Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В.Ворони, д.с.н. М.Шульги / І. Авуєва. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003. – С. 283-291.
2. Бидерман К. Координация работы добровольцев и менеджмент волонтерских программ в Великобритании. – М., 2009 г. – 64 с.
3. Голованова Т. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства / Голованова Т., Гапон Ю // Запоріжжя: ЗДУ, 1996. – 314 с.
4. Дементов В. Роль громадських організацій у соціальному забезпеченні: український та зарубіжний досвід / В. О. Дементов // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Вип. 2 (34). – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2008. – С. 309-316.

5. Дігтяр П. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України: стан і перспективи розвитку / П. А. Дігтяр // Сторінки історії: збірка наукових праць. – Вип. 31. – К.: ІВЦ Видавництво "Політехніка", 2010. – С. 190-204.
6. Збігнев В. Надання соціальних послуг / В. Збігнев – Варшава, 2000. – 65 с.
7. Зверєва І. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / Л. Д. Зверєв, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко [та ін.]. // К.: Науковий світ, 2003, – 233 с.
8. Козубовська І. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи. / за заг. ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича. - Ужгород, 2001. – 427 с.
9. Ліпкан В. Правова природа феномена інформаційного волонтерства / В. А. Ліпкан // Інформаційне право. Підприємництво, господарство і право. – № 1. – Київ, 2016. – С. 121-131.
10. Лях Т. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху / авт. кол.: Т. Л. Лях, О. В. Безпалько, Н. В. Заверіко, І. Д. Зверева, Н. В. Зімовець [та ін.]. - К.: ВГЦ "Волонтер", 2001. - 552 с.
11. Монастирський Г. Теорія організації: підручник. — Тернопіль, 2014. – 287 с.
12. Осовська Г. Основи менеджменту. [Електронний ресурс] / Г. Осовська, О. Осовський // Навчальний посібник / К.: "Кондор", 2006. – 664 с. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5412.html>
13. Певная М. Волонтерство как социологическая проблема / М. В. Певная // Социологические исследования. – СОЦИС, № 2. – 2013. – С. 110-119.
14. Публікація «Загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні»». – К., 2015. – 32 с.
15. Публікація звіту «Дослідження благодійних організацій та участі населення у благодійних та волонтерських організаціях» // Дослідження проведене на замовлення Фонду родини Загорій компаніями Corestone Group та GfK Ukraine. – 2018. – 64 с.

- 16.Публікація звіту Фонду Демократичних ініціатив ім. І. Кучеріва.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>
- 17.Шайгородський Ю. Поняття «трансформація» як інструмент аналізу соціальних змін / Ю. Шайгородський // Теорія і методологія політичних наук. [Електронний ресурс] – № 4, 2010. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/323>
- 18.Шарапова Т. Роль волонтерства в професійному становленні майбутніх соціальних педагогів / Т. Шарапова // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – В. 97. – С. 327-333.
- 19.Юрченко І. В. Динаміка суспільно-політичної активності населення України // Соціальні виміри суспільства. Випуск 8 / Ірина Юрченко. – К.: Інститут соціології НАН України, 2005. – С. 188 – 202.
- 20.Янц Н. Основи діяльності волонтерів: курс лекцій / Н.Д. Янц. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 119 с.
- 21.John Wilson. “The effects of volunteering on the volunteer” / John Wilson, Mark Musick // Law and Contemporary problems. – Vol. 62: №. 4. – 2000. – P. 141-168.
- 22.John Wilson. Annual Review of Sociology [Електронний ресурс] – Vol. 26: 215-240 (Volume publication date August 2000). – Режим доступу: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.soc.26.1.215>